

DISSERTATIO PRIMA.

DE ONTOLOGIA.

Ontologia, a verbis græcis *λόγος* et *ὄν*, idem significat ac sermo de ente, et definiri potest: *Scientia rerum et earum relationum in genere*. Dicimus in genere, quatenus ad classes quasdam seu species reducuntur propter qualitates ipsis communes. In ea dissertatione, semper ab existentia abstrahemus, quæ quidem, ut videbitur, mere possibilis esse potest, si agitur de entibus contingentibus; necessaria vero est, si de ente simpliciter seu infinito, cujus ipsa idea existentiam importat. De entibus sic abstracte consideratis idea positiva haberi potest, et ideo, huic dissertationi titulum dedimus de *ontologia*, sive ente in genere. Pauca in ea dicemus eaque trademus tanquam prolegomena ad pneumatologiam, quæ est proprie metaphysica; agemus ergo breviter in quinque capitibus, 1° de notione, essentia et possibilitate entis in genere; 2° de ejus causis et effectibus; 3° de ejus speciebus; 4° de ejus proprietatibus, et 5° de spatio et duratione.

CAPUT PRIMUM.

DE NOTIONE, ESSENTIA ET POSSIBILITATE ENTIS
IN GENERE.

Ens dicitur quidquid existit vel existere potest. Notio entis est prima omnium notionum, non eo sensu quod ab initio sit expressa in mente, vel in primo rationis exercitio explici agnoscat; sed, cum nihil possimus cogitare quin sit ens quoddam, sequitur notionem entis prioritate rationis omnem cogitationem

præcedere aut saltem in ea includi et cum ea se exhibere.

Ens quibusdam attributis in esse suo determinatur: porro hæc attributa vocantur ipsius *essentia*. Essentia igitur est complexio attributorum sine quibus res nec esse nec concipi potest. Sic essentia hominis consistit in intelligentia et in animalitate.

Possibilitas est consensio attributorum inter se, quia quando attributa non sibi contradicunt neque sese destruunt, ad existentiam adduci valent. Sic possibilis est mons aureus, impossibilis vero circulus quadratus.

Quærere solent metaphysici an rerum possibilitas et essentia ab omnipotentia Dei pendeant.

R. 1°. Si supponeretur Deum non existere, nulla res possibilis esset, quia Deus est suprema veritas et fons unicus omnium entium existentium et possibilium.

R. 2°. Possibilitas rerum ab omnipotentia Dei non pendet: nam 1° impossibile percipi non potest ut possibile: at si possibilitas rerum ab omnipotentia Dei penderet, impossibile percipi, etc.; v. g., percipi posset mons sine valle, baculus sine duobus extremis, circulus quadratus, etc., quod evidenter repugnat. 2° Omnipotentia Dei exerceri non potest sine voluntate; voluntas agere non potest sine cognitione objecti; objectum autem cognosci non potest, nisi sit possibile: ergo omnipotentia Dei supponit et non facit rerum possibilitatem. 3° Si possibilitas rerum a voluntate Dei penderet, mutabilis foret: porro immutabilis est; nam mutari non posset quin ideas Dei mutentur, siquidem, mutatione facta, Deus perciperet ut possibile quod impossibile erat, aut vice versa: atqui dici non potest ideas Dei mutari posse. Ergo, etc. Unde omnipotentia Dei habet pro objecto quidquid possibile est; non vero impossibilia, quæ nihil sunt. Hinc erravit *Descartes*, qui, falsa pietate delusus, contrarium affirmavit.

R. 3°. Duplex distinguitur essentia, metaphysica

scilicet et physica : essentia *metaphysica* est ipsa attributorum consensio, et a possibilitate non distinguitur. Essentia vero *physica* est eadem attributorum consensio extra ideas posita, seu realiter existens : igitur ab existentia rerum non discrepat.

Ad essentiam metaphysicam refertur possibilitas *intrinseca*, ad essentiam physicam possibilitas *extrinseca*, quæ, scilicet, consideratur non abstracte, sed in ordine ad existentiam, et potentia Dei nititur.

Certum est metaphysicas rerum essentias a voluntate Dei non magis pendere quam possibilitatem a qua non distinguuntur. Inde Deus, licet omnipotens, efficere non potest ut pars totius eodem toto sit major, ut triangulum, idem remanens, trius angulis et tribus lateribus non constet, ut bis duo dent quinque, ut existat mons sine valle, etc.

Hinc rerum essentia metaphysicæ absolutæ, æternæ, necessariæ sunt ac immutabiles : eodem modo illas semper percipimus, et perceptio nostra variari non potest, nisi quoad extensionem.

Non tamen inde sequitur plura simul existere entia æterna et infinita ; nam essentia metaphysicæ, quas Deus ab æterno videt, sunt archetypi entium possibilitium, non verò entia realiter et ab æterno existentia.

Essentia vero physicæ seu existentia a voluntate Dei pendet : sunt igitur contingentes et mutabiles, et non nisi consequenter dici possunt immutabiles, posito videlicet Dei decreto ea sic constituyente.

Essentia igitur metaphysica prius concipitur in ente, ipsi est intrinseca et omnium aliarum entis proprietatum fundamentum. In Deo autem essentia metaphysica ab essentia physica non distinguitur, quia Deus non potest esse mere possibilis.

Aliquando dicitur conceptum nostrum mensuram esse possibilitatum, non certe in eo sensu quod omnia possible cognoscamus, sed tantum quod ea quæ contradictoria clare percipimus, sint impossibilia.

Essentia, sive metaphysica, sive physica, dicitur etiam natura. Attamen vox *natura* majorem habet extensionem quam essentia : complectitur enim attributa ens constituentia et quidquid ab eis profluit. Unde ea sunt essentialia sine quibus ens nec esse nec concipi potest ; et ea sunt naturalia quæ reperiuntur in ente vi ipsius essentia ; v. g., radices, truncus, rami sunt partes arboris essentialia : talis amplitudo, altitudo, extensio, flores, fructus in tali vel tali quantitate existentes, sunt partes naturales.

Ut recte intelligatur quænam sint attributa essentialia cujuscumque rei, necesse est advertere sub quonam respectu consideretur ; inde enim amplior vel e contra minor fit hujusmodi attributorum complexio. Sic, quod constituit essentiam rei in tali classe vel genere considerata, non jam sufficit, si ad singularem speciem referatur.

Quæ ab essentia entis provenire nequeunt, et tamen existunt, videnturque quasi dona qualitibus constitutivis superaddita, causæ supernaturali tribuenda sunt, et dicuntur supernaturalia ; v. g., auxilia gratiæ ad adjuvandam naturam nobis concessa.

CAPUT SECUNDUM

DE CAUSIS ET EFFECTIBUS ENTIIUM.

Quidquid existit habet vel supponit rationem cur existat, id est, principium a quo procedat, vel causam cujus sit effectus. Illud vocatur generatim *principium* quod rationem alterius continet : quando est velut fons ex quo *aliud*, non realiter distinctum, saltem quoad ipsam substantiam, *emanat*, nomen principii retinet ; sic Deus est principium possibilitatis omnium rerum, mens humana principium cogitationis, etc. Ubi vero producit *aliquid a se proprie distinctum*, habet nomen

causæ. Causa igitur est id cuius efficacia aliquid existit. Quod autem producit, vocatur effectus, et ratio qua causa effectum suum producit, dicitur medium: sic artifex est causa, opus ab eo factum est effectus, et instrumenta quibus utitur sunt media.

Causa multipliciter dividitur, nempe:

1° In causam efficientem, materialem, formalem, exemplarem et finalem. *Causa efficiens* est ea quæ sua actione producit effectum; *causa materialis* est materia ex qua res efficitur; *causa formalis* est dispositio quæ rem ad tale genus, talem speciem et tale individuum determinat; *causa exemplaris* est idea vel imago per effectum representanda; *causa finalis* est scopus ab agente intentus. Sit in exemplum statua: statuarius est causa efficiens; marmor, causa materialis; dispositio quæ efficit ut tale potius quam tale representet objectum, causa formalis; imago in mente statuarii dum agebat existens, causa exemplaris; pretium ab illo intentum vel gloria sibi proposita, causa finalis.

Causa enim intelligens non agit nisi propter finem aliquem: finis ergo habet rationem cur actio suscipiatur, ac proinde merito dicitur causa. Agens autem semper aliquod bonum intendit, quod tamen aliquando non est nisi apparens et majori bonum oppositum.

Finis potest esse 1° primarius vel secundarius, et agens utrumque simul potest sibi proponere; v. g., statuarius potest intendere primario pretium et secundario gloriam, aut vice versa; 2° proximus vel remotus: proximus ille est qui immediate attenditur et ad alium refertur; remotus ille est ad quem alius refertur; v. g., finis proximus medicinæ est purgatio stomachi, remotus sanitas recuperanda; remotior obligationum status executio; 3° intermedius vel ultimus: intermedius est ille ad quem præcedens refertur, ipse ad alium referendus; ultimus ille est in quo obtinendo agens quiescit. Si ad alium sit adhuc refe-

rendus, quem tamen non actu intendimus, est relative ultimus; si ad nullum alium referri possit, est absolute ultimus; 4° operis vel operantis: prior est ipsemet effectus qui ex opere sequitur; posterior, finis quem agens intendit.

2° Causa efficiens, quæ stricte loquendo sola meretur nomen causæ, dividitur in necessariam et liberam. Est *necessaria* quando ita ex natura sua agit, ut ab effectu temperare nequeat; qualia sunt omnia corpora dum effectus naturales producant. Causa *libera* illa est quæ ex arbitrio potest agere vel non agere: talis est mens humana in suis determinationibus, ut postea demonstrabimus.

3° Dividitur in primam et secundam. Causa *prima* ea est quæ ab alia non pendet ut agat; talis est solus Deus universaliter, rex respectu subditorum. Causa *secunda* est ea quæ ab alia pendet ut agat, vel saltem ab alia suam habet efficaciam: ejus generis sunt omnes causæ creatæ, respectu Dei; ministri, respectu regis, etc.

4° Dividitur in causam physicam et causam moralem. Causa *physica* ea est quæ propriam et physicam exercet actionem; v. g., qui hominem occidit, causa est physica homicidii; causa *moralis* est illa quæ moralem exercet actionem; v. g., qui jubet aut suadet hominem occidi, causa est moralis occisionis seu homicidii.

5° Dividitur in causam generalem et in causam particularem. Causa *generalis*, quando plures diversi generis producit effectus; v. g., sol qui ubique diffundit lumen, calorem et fecunditatem; aqua quæ lavat, irrigat, ignem exstinguit, sedat sitim, naves defert, machinas movet, etc. Causa *particularis* illa est quæ unius tantum generis producit effectus; talis est arbor respectu fructuum suorum.

6° Dividitur in causam per se et in causam per accidens. Causa dicitur *per se* quando producit effectum sibi propositum vel ad quam destinatur; v. g., si quis

volens fratrem suum occidere, eum revera occidat. Si autem, volens eum defendere, illum occidat, est causa mortis *per accidens*.

7^o Distinguuntur tandem causa *in actu* et causa *in potentia*, quæ voces facile intelliguntur.

Advertendum 1^o causam distinguendam esse a *conditione*, licet independenter a conditione sæpe agere nequeat; v. g., corpus suspensum non cadit, quamvis gravitas naturalis illud impellat deorsum, nisi solvatur vinculum quo detinetur; sol non illuminat cubiculum, nisi aperiatur fenestra. Solutio autem vinculi lapidem detinentis non est causa, cum rationem effectus non contineat, sed vocatur conditio *sine qua non*. Idem dicendum est de apertura fenestræ ratione luminis; de relaxatione malefactoris in carcere detenti, qui egressus furatur, incendit, occidit; de illo qui apponit vinum quo alter abusurus est ad se inebriandum, etc.

Advertendum 2^o causam iterum distinguendam esse a mediis quibus ad effectum producendum illa utitur: media enim rationem effectus non habent, et ad eum producendum non nisi aliena efficacia concurrunt. Diximus ea aliquando vocari causam instrumentalem, sed satis improprie: nemo quippe non videt instrumenta, v. g., quibus statuarius suam elaborat statuam per se nullam vim habere, et sola operantis industria aliquid posse. Idem dicendum est de motivo quo agens determinatur, de occasione occurrente: tales circumstantiæ improprie dicerentur causa impulsiva et causa occasionalis; quia nullam de facto habent efficaciam relative ad effectum.

Media autem debent esse proportionata et causæ eis utenti et fini assequendo: alia sunt necessaria, sine quibus effectus produci non posset, et alia utilia quibus effectus facilius tantum producitur.

Advertendum 3^o plures causas simul ad eundem producendum effectum concurrere posse sive per eadem, sive per diversa media; si se invicem adju-

vent, ut duo equi eundem currum trahentes, sunt coordinatæ et quasi unam causam faciunt; si una ab alia vim operandi habeat, seriem causarum efficiunt, et dicuntur subordinatæ: sic omnes causæ creatæ causæ primariæ, sive Deo, subordinatæ sunt; in mechanica varii motus sibi invicem subjecti a primo motore pendent, videlicet ab aqua cadente, a vento flante, a vapore vi caloris dilatato, etc.

Advertendum 4^o *ordinem* in genere nihil aliud esse quam rectam dispositionem causarum, mediorum et finium. Si hæc dispositio seu connexio in essentiis rerum spectetur, est ordo metaphysicus et invariabilis; si in rerum corporearum existentiis consideretur, est ordo physicus; si in liberis actibus, sive Dei, sive angelorum, sive mentium humanarum, est ordo moralis. Ordo moralis potest esse vel religiosus, si cultum Dei respiciat; vel socialis, si relationes hominum secum habitantium dirigat; vel politicus, si publicæ auctoritatis et subditorum correlativa spectet officia.

Ordo metaphysicus, utpote æternus et invariabilis, est fundamentum ordinis tum physici, tum moralis: in cuncta rerum universitate perfecta existit subordinatio causarum, mediorum ac effectuum, ita ut omnia entia possibile et existentia optime sibi sint concatenata.

Advertendum 5^o triplicem supra dictum ordinem scientiæ esse objectum: scientia igitur est metaphysica, physica vel moralis, juxta ordinem quem spectat et habet pro objecto. Quæ sola ratione cognoscuntur vel cognosci possunt objectum philosophiæ constituunt; quæ vero revelatione divina nobis manifestantur sunt objectum theologiæ. Hinc duplex scientiæ ordo, scilicet naturalis et supernaturalis, seu philosophia et theologia.

His prænotatis, quædam exponenda sunt axiomata ad causam et effectum pertinentia, quæ in posterum nobis erunt utilia.

AXIOMA PRIMUM.

Causa prior est effectū.

Duplici modo aliquid dici potest altero prius vel posterius, scilicet, tempore et ratione. Illud prius est tempore, quod revera aliquo temporis intervallo ante alterum existit; sic parentes ante filios existunt, architectus ante ædificium, etc. Illud vero dicitur prius ratione, quod concipitur prius altero, quamvis prius tempore non existat. Ita sol prior est lumine.

Manifestum est causam debere esse priorem effectū, saltem prioritatem rationis, ut sol respectu luminis.

AXIOMA SECUNDUM.

Nullus est effectus sine causa.

Eo ipso enim quod ens supponatur effectus, factum vel productum fuit; porro quod factum vel productum fuit, supponit causam, ut patet. Ergo, etc.

AXIOMA TERTIUM.

Perfectiones effectus perfectiones causæ superare non possunt.

Si qua enim perfectio effectus perfectiones causæ superaret, existeret sine causa, quod absurdum est. Ergo, etc. Quidquid ergo perfectionis est in effectū, aliquo modo est in causa.

Triplici modo causa effectum suum continere potest, scilicet, formaliter, virtualiter et eminenter.

1^o *Formaliter*, id est, juxta propriam illius formam; sic gallina continet ovum.

2^o *Virtualiter*, quando nempe causa habet virtutem producendi effectum, illumque quodam modo, sæpissime nobis ignoto, in se complectitur: sic architectus totum ædificium a se construendum aliquo modo in mente sua habet.

3^o *Eminenter*, quando videlicet causa omnes effectus perfectiones quodam præstantiori modo nobis ignoto in se continet: sic Deus in se aliquo modo nobis impervio continet quidquid perfectionis habet mundus corporeus.

Duplex etiam distinguitur perfectio, *simpliciter dicta*, scilicet, quæ aliam majorem perfectionem non excludit, ut cogitatio et libertas; et alia *secundum quid*, quæ majorem excludit perfectionem; tale est corpus: perfectio est respectu nihili, sed imperfectis est respectu cogitationis quam excludit.

AXIOMA QUARTUM.

Nullum ens potest esse sui ipsius causa.

Tunc enim seipso esset simul prius et posterius; prius, quatenus causa, posterius, quatenus effectus, quod evidenter repugnat.

AXIOMA QUINTUM.

Duo entia non possunt esse sui invicem causæ.

Una enim causa non potest esse simul altera causa prior ac posterior; v. g., repugnat Petrum esse patrem et filium ejusdem Pauli: attamen id eveniret, si duo entia essent sui invicem causæ. Ergo, etc.

Hinc in serie causarum productarum, quantumvis longa, semper necesse est ut prima existat extra seriem posita, alioquin vel existeret effectus sine causa, vel duo entia sibi invicem darent existentiam; quod pariter absurdum est.

Habilitas ad aliquid faciendum aut patiendum dicitur *potentia*. Distinguitur potentia *activa*, cujus exercitium est *actus*, et potentia *passiva*, quæ in patiendi aut recipiendi exercetur. Distinguuntur adhuc

potestas completa, quæ scilicet in se habet quidquid necesse est ad agendum, et potestas incompleta; potestas naturalis, quæ excludit auxilium viribus naturæ superadditum, et potestas supernaturalis.

Hinc sequentia dicuntur axiomata.

AXIOMA PRIMUM.

A potentia ad actum non valet consecutio.

Ex eo quod enim homo potentiam pingendi habeat, inferri non potest illum pingere, pinxisse aut picturum esse; similiter, ex eo quod res quæcumque sit possibilis, inferri non potest illam existere.

AXIOMA SECUNDUM.

Ab actu ad posse valet consecutio.

Ubi enim aliquid existit, certum est illud esse possibile.

AXIOMA TERTIUM.

Possibili posito in actu, nihil sequitur absurdi.

Enimvero facile concipitur nullam esse repugnantiam in eo quod possibile fingatur existere: ea suppositione facta, legitimæ deduci possunt conclusiones ope ratiocinii, perinde ac si res de facto existeret.

CAPUT TERTIUM.

DE VARIIS SPECIEBUS ENTIS.

Ens generaliter dividitur, 1^o in substantiam et modum; 2^o in finitum et infinitum; 3^o in materiale et spirituale. De triplici hac divisione in triplici articulo dicemus.

ARTICULUS PRIMUS.

DE SUBSTANTIA ET MODO.

Substantia, ut jam diximus in Logica, est ens in se subsistens, et stans sub modis in ea residentibus; talis est homo.

Modus, e contra, est affectio vel qualitas necessario requirens subjectum cui inhæreat; v. g., color, figura.

Nihil aliud est quam substantia taliter vel taliter determinata, et sub quodam respectu peculiari abstracte considerata: non autem *entitas* quædam in se a substantia distincta.

Inter modos alii sunt essentielles, alii accidentales. Sed notandum est nullam substantiam sine his aut illis modis existere posse, quia necessario, ut existat, determinata esse debet.

Substantia generatim dividitur 1^o in incretam et creatam: *increta* ea est quæ nullam agnoscit causam; talis est solus Deus. Substantia *creata* est illa quæ agnoscit causam a qua existentiam acceperit; tales sunt res omnes a Deo distinctæ, quæ ideo appellantur creaturæ.

Dividitur 2^o in completam et incompletam; est *completa*, si alteri a qua perficiatur non jungatur; hinc Petrus est substantia completa. Substantia *incompleta* dicitur, quando alteri jungitur, et ab illa perficitur; tale est corpus humanum, quod animæ consortio perficitur, et seorsim sumptum est duntaxat pars hominis.

Substantia autem completa, si rationis sit expers, ut lapis et jumentum, vocatur *suppositum*, quia ponitur sub modificationibus ipsi inhærentibus; v. g., arbor, equus, etc., sunt supposita; habent enim necessario quosdam existentie modos quibus ab illis entibus distinguuntur.

Si vero substantia completa rationis sit particeps,